

**AHOLI SALOMATLIGI VA SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMINI YAXSHILASHDA
HORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI**

Komilova Nilufar Qarshiboyevna

O'zbekiston Milliy Universiteti professori, g.f.d.

Berdiyev G'ayratjon Xasanboyevich

*Qo'qon davlat pedagogika institut katta o'qituvchisi
ghairatjohn@gmail.com*

Ahmadjonov Ilknur Axrorjon o'g'li

*Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi
Ilknurlix133@gmail.com*

Karimov Shoulug' Zokirjon o'g'li

*Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi
karimovshoulug@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada aholi salomatligi va sog'liqni saqlash tizimini mustahkamlash bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi o'rganiladi. Turli usullar va natijalarni o'rganish orqali ushbu tadqiqot ushbu mamlakatlar tomonidan amalga oshirilgan muvaffaqiyatli strategiyalarni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot ushbu tajribalarning boshqa mamlakatlarda sog'liqni saqlash siyosati va amaliyotlarini xabardor qilish va boshqarishda muhimligini ta'kidlaydi. Topilmalar siyosatchilar, tadqiqotchilar va sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislari uchun butun dunyo bo'ylab aholi salomatligi va sog'liqni saqlash tizimini yaxshilashga intilishlarida qimmatli tushunchalar beradi.

Kalit so'zlar: aholi salomatligi, sog'liqni saqlash tizimi, xorijiy davlatlar, strategiyalar, natijalar

**EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN IMPROVING POPULATION
HEALTH AND HEALTHCARE SYSTEM**

Abstract: This scientific article explores the experiences of foreign countries in enhancing population health and healthcare systems. By examining various methods and outcomes, this study aims to identify successful strategies implemented by these countries. The research highlights the importance of these experiences in informing and guiding healthcare policies and practices in other nations. The findings provide valuable insights for policymakers, researchers, and healthcare professionals in their pursuit of improving population health and healthcare systems worldwide.

Keywords: population health, healthcare system, foreign countries, strategies, outcomes

KIRISH

Mamlakat aholisining salomatligi va farovonligi mamlakatning umumiy taraqqiyoti va taraqqiyotining asosiy ko'rsatkichidir. Butun dunyo hukumatlari profilaktika choralari va keng qamrovli sog'liqni saqlash tizimlari orqali aholi salomatligini mustahkamlashda qulay va sifatli tibbiy xizmatlarni taqdim etishga intiladi. Xorijiy davlatlar aholi salomatligi va sog'liqni saqlash tizimini yaxshilash bo'yicha turli strategiyalarni amalga oshirdilar. Ushbu maqola ushbu mamlakatlar tajribasini o'rganadi, ularning muvaffaqiyatlaridan o'rganish va o'tkazilishi mumkin bo'lgan amaliyotlarni aniqlashga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tegishli ma'lumotlarni to'plash uchun keng qamrovli adabiyot tekshiruvini o'tkazildi. Tanlangan tadqiqotlar asosiy usullar, natijalar va natijalarni olish uchun jiddiy tahlildan o'tkazildi.

Xorijiy mamlakatlar aholi salomatligi va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirishda sezilarli yutuqlarga erishdi. Tadqiqoddagi tahlillarimiz turli mamlakatlarning aholi salomatligi va tibbiy yordam ko'rsatishni yaxshilash bo'yicha tajriba va amaliyotlarini o'rganishga, ularning yondashuvlari va strategiyalarini ilmiy tushunishga qaratilgan.

NATIJALAR

Xorijiy mamlakatlar aholi salomatligi hamda sog'liqni saqlash tizimining yangi modeli quyidagi prinsiplarga asoslanadi. Ommaviyligi, roli, qiymati, iste'molchilarning talablariga muvofiqligi va davlat miqyosida boshqarilishi.

Ommaviylik (ommaviylik prinsipi) - bu ham umum qabul qilingan, masalan ta'lim olish huquqiga o'xshaydi. Bu esa umummilliy ahamiyatga ega ekanligini tan olishdir. Bunda ajratilayotgan mablag'lar miqdori moliyalashga bog'liq bo'ladi, ammo ularning ommaviyligini emas, balki asosiy tibbiy xizmatlar savati ko'lamini belgilaydi. Ko'p mamlakatlarda (Germaniya, Fransiya, Yaponiya) tibbiy xizmatlarning yetarli darajada ommaviy emasligi munozora doirasiga tortilgan bo'lsa, ayrimlarida (AQSh) mazkur mavzu dolzarb siyosiy baxslar mavzusiga aylangan.

Jamoat fondlaridan moliyalashtiriladigan, hamda davlat tomonidan boshqariladigan sog'liqni saqlash tizimini keng jamoatchilikka ma'qul kelgan. Masalan, Buyuk Britaniya konservatorlar hukumati (davlatning biznesga haddan ziyod aralashuvi) prinsipini rad etgan xolda sog'liqni saqlash milliy xizmatini xususiy moliyalashtirish chora tadbirlarini ko'rgan emas.

Sog'liqni saqlashning roli – hozirgi industriyalashgan jamiyatdagi inson va aholining salomatligi muammolarini tibbiy xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash orqali yechish mumkin. Yashash tarzi va atrof-muhit omillarini hisobga olgan holda aholi salomatligi saqlash ishlaridan kelib chiqqan holda davlat mablag'larini ajaratilishi talab etiladi.

Qiymat (harajatlarni chegaralash va samaradorlik) – mazkur muammo barcha mamlakalar hukumatlarini o'ylantirgan masalalardan biridir. Jamoat tuzulmalari xususiy tizimlarga ko'ra ularga ajratilgan mablag'larni adolatli taqsimlab, harajatlarni yaxshi nazorat ositiga olishi isbotlangan. Xususiy muassasalar xodimlarini samarali ishlashi uchun ko'proq rag'batlantiradi, biroq tibbiy yordamning xususiy tizimi iste'molchilardan doimo oshib boruvchi harajatlarni talab etadi. Bozor sharoitlarida esa aynan xususiy sektorda mazkur xarajatlar quyi samaraga ega bo'ladi.

Muvofiqlik (iste'molchi talabini qondirilishi) davlat va jamoat tizimlari tezkor ish uslubining mavjud bo'lmasligi, mijozlarga o'z vaqti xizmat ko'rsatmasligi va taklif etilayotgan xizmatlarning kamligi boisdan tanqid ostiga olinadi. Haqiqatdan ham xususiy sog'liqni saqlash tizimi amalda bo'lgan mamlakatlarda, xarajatning oshishi nazoratga olinmasada, talabning qondirilishi hech qachon jiddiy muammo hisoblanmagan. Aksincha jamoat sog'liqni saqlash tizimlari ko'p xollarda byurokratik va kadrlar muammosidan qutila olmagan.

MUHOKAMA

Iqlim o'zgarishi allaqachon aholi salomatligiga ko'p jihatdan ta'sir qilmoqda, jumladan issiqlik to'liqlari, bo'ronlar va toshqinlar kabi tez-tez uchraydigan ekstremal ob-havo hodisalari, oziq-ovqat tizimlarining buzilishi, oziq-ovqat, suv bilan yuqadigan kasalliklar (gepatit, vabo, bezgak, deareya, dizenteriya, turli xil gijjalar)ning ko'payishi hamda o'lim holatlarining ortib borishi bunga yaqqol misoldir. Iqlim o'zgarishlari global miqyosda insonlar holatiga, o'z- o'zini his qilishi, ruhiyatiga ta'sir qiladi. Bunda, inson organizmining yashovchanligi, moslashuvchanligi kamayib borishi, iqlim o'zgarishi respirator allergik kasalliklarni avj olishiga olib keladi. AQSh Allergik astma va immunologiya akademiyasi ma'lumotlariga ko'ra, iqlim o'zgarishi gulchanglar mavsumining intensivligining oshishiga va uning davomiyligining oshishiga olib keldi.

Jahon sog'liqni saqlash ma'lumotlariga ko'ra, "iqlim o'zgarishi salomatlikning barcha ijtimoiy va ekologik omillariga, jumladan, toza havo va ichimlik suvi, oziq-ovqatga, hamda turar joylariga ta'sir qiladi. 2030 va 2050 yillar oralig'ida iqlim o'zgarishi har yili to'yib ovqatlanmaslikka, bezgak, diareya va issiqlik stressidan taxminan 250 000 qo'shimcha o'limga olib kelishi kutilmoqda. Salomatlikka to'g'ridan-to'g'ri yetkazilgan zarar (ya'ni, qishloq xo'jaligi, suv va kanalizatsiya kabi sog'liqni saqlash sohalaridagi xarajatlarni hisobga olmaganida) 2030-yilga borib yiliga 2-4 milliard dollarni tashkil qiladi. Sog'liqni saqlash infratuzilmasi zaif bo'lgan hududlar, asosan rivojlanayotgan mamlakatlarda ahvol kelgusida yanada murakkab tus oladi. Iqlim o'zgarishi sog'likka turli yo'llar bilan ta'sir ko'rsatyotganli bugungi kunda sir emas. Jumladan jazirama to'liqlar, bo'ronlar va toshqinlar, oziq-ovqat tizimlarining buzilishi, zoonozlar va oziq-ovqat, suv va suv toshqini kabi tez-tez uchraydigan ekstremal ob-havo hodisalari natijasida o'lim va kasalliklarga olib keladi.

Yevropaning aksariyat mamlakatlarida sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish 3 bosqichda amalga oshirilgan.

Birinchisi, sog'liqni saqlash tizimidagi xizmatlarning ommaviyligini ta'minlashga imkon beruvchi moliyaviy to'siqlarni yo'qotish.

Ikkinchisi, o'sib boruvchi saf-xarajatlarni nazorat ostiga olish.

Uchinchisi, tibbiy xizmatlar samaradorligini oshirish.

Aksariyat mamlakatlarda islohotlarning asosiy maqsadi patsiyentlar oldidagi mas'uliyatni anglash va sog'liqni saqlash tizimida yangilanishlar imkonini beruvchi tibbiy xizmatlar samaradorligini oshirish hisoblanadi.

Sog'liqni saqlash milliy tizimiga ega mamlakatlarda (Buyuk Britaniya, Shvesiya, Yangi Zelandiya, ayrim Sharqiy Yevropa mamlakatlari) islohotlarning asosiy elementi iste'mochi (patsiyent) va tibbiy xizmatlar taklif etuvchi (kasalxonalar) o'rtasida boshqariladigan raqobatni kuchaytirish hisoblanadi. Bunday yondashuv shuningdek mijoz va ishlab chiqaruvchi avvaldan ajratilgan mamlakatlarda (Niderlandiya, Germaniya, Belgiya, Shveysariya) ham ommaviy ko'rinishga ega. Aholini tibbiy yordamlar bilan ta'minlashda vositachi hisoblangan raqobat munosabatlarining majburiyligi ana shunday raqobat munosabatlari kiritilayotgan mamlakatlarda munozarali hisoblanadi.

Keyingi yillarda davlat yoki ijtimoiy sug'urtali sog'liqni saqlash tizimiga ega bo'lgan mamlakatlarda xususiy tibbiy xizmat bilan umumiy salomatlikni saqlashga bo'lgan integratsiya kuchayib bormoqda, ammo shuni nazarda tutash lozimki bu mexanizm xususiy tibbiyot sohasini meyorlashtirish yoki uni ma'muriy boshqaruv organlariga bo'ysundirish orqali emas, balki to'laqonli hamkor sifatida amalga oshiriladi.

1.- jadval

Ayrim mamlakatlarda aholi salomatligining iqtisodiy-demografik ko'rsatkichlari

Davlatlar	YaMMda salomatlikka ajratilgan umumiy xarajatlar, (foizda)	Aholi jon boshiga salomatlikka ajratilgan umumiy xarajatlar, (AQSh dollarida)	Kutilayotgan umr davomiyligi (yosh)		Chaqaloqlar o'limi, har 1000 tirik tug'ilganlarga nisbatan	Onalar har 100000 tirik tug'ilganlarga nisbatan
			Erka	Ayol		
	2012	2012	2013		2013	2013
AQSh	17	8845	76	81	5,9	28
B.Britaniya	9,3	3595	79	83	3,9	8
Kanada	10,9	5763	80	84	4,6	11
Shvesiya	9,6	5293	80	84	2,4	4
Isroil	7,4	2395	81	84	3,2	2
Vengriya	8	999	71	79	5,2	14
Chexiya	7,5	1411	75	81	2,9	5
Xitoy	5,4	322	74	77	10,9	32
Rossiya	6,5	913	63	75	8,6	24
Afg'onistan	8,5	58	61	62	70,2	400

Yaponiya	10,3	4787	80	87	2,1	6
Qozog'iston	4,3	539	63	73	14,6	26
Kuba	8,6	558	77	80	5	80

*Manba: Population referencye bureau. World Population data sheyet 2015.- Washington. 2015., World Hyealth Organization. World hyealth statistics 2015.- Geneva. 2015.

Sog'liqni saqlash sohasida ijtimoiy hamkorlikni yangi modeli tibbiyot muassasalari faoliyatni takomillashtirishga qaratilgan loyihalarni ishlab chiqish hamda tadbqiq etish sohaning quyidagi 4 strategik vazifalarni qamrab olishi lozim:

- aholi salomatligi darajasini yaxshilash;
- ko'rsatilayotgan tibbiy xizmatlar sifati va operativligini oshirish;
- mavjud resurslardan oqilona foydalanish;
- aholining keng qatlamlarini zamonaviy diagnostika va davolash vositalari bilan ta'minlash.

Ularni yechimi uchun sog'liqni saqlash, moliya organlari va parlament islohotchilari o'rtasidagi doimiy va ijodiy hamkorlik natijasida erishish mumkin.

Bundan tashqari, texnologiya va raqamli sog'liqni saqlash yechimlarining integratsiyasi ko'plab mamlakatlarda tibbiy yordam ko'rsatishda inqilob qildi. Elektron sog'liqni saqlash yozuvlari, teletibbiyot va salomatlik monitoringi qurilmalari yordamning qulayligi, samaradorligi va uzluksizligini oshirdi. Bundan tashqari, turmush tarzini o'zgartirish, kasalliklarning oldini olish va sog'liqni saqlashni ta'minlashga qaratilgan salomatlikni mustahkamlash dasturlari xatti-harakatlarning ijobiy o'zgarishiga va umumiy aholi salomatligini yaxshilashga yordam berdi.

XULOSA

Xorijiy mamlakatlar tajribasi aholi salomatligi va sog'liqni saqlash tizimini yaxshilash bo'yicha strategiyalar haqida qimmatli tushunchalar beradi. Olingan saboqlar sog'liqni saqlashni universal qamrab olish, sog'liqni saqlash infratuzilmasiga sarmoya kiritish, texnologiyalarni integratsiyalashuvi va salomatlikni mustahkamlash va profilaktika choralari ustuvor ahamiyat berishni o'z ichiga oladi. Dunyo bo'ylab siyosatchilar, tadqiqotchilar va sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislari aholi salomatligini yaxshilash va barqaror sog'liqni saqlash tizimlariga erishishga qaratilgan dalillarga asoslangan siyosat va amaliyotlarni xabardor qilish uchun ushbu tajribalardan foydalanishlari mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alisherovich, Akbarov G'olibjon, and Meliev Muzaffar Saydakbarovich. "Ecological Condition and Development Problems of Recreation Zones of Fergana Region." Web of Scientist: International Scientific Research Journal 3.4 (2022): 803-807.
2. Bo'riyeva M.R. O'zbekistonda oila demografiyasi. Toshkent, 1997 y.
3. Bo'riyeva M.R. Demografiya asoslari. Toshkent, 2001 y.

4. Berdiev G'.X., Akbarov G'.A. Farg'ona viloyatida demografik jarayonlarning qishloqlardagi xolati." Internauka 21.103 chast 3 (2019): 85.
5. Komilova N.K. Inson ekologiyasi va nozogeografik tadqiqotlar. Monografiya. – T.: “Universitet”, 2023. 21 bet.].
6. Komilova, Nilufar Kh, et al. "Medical Geographical Analysis of Population Health in Arid Climate Areas." European Journal of Molecular & Clinical Medicine 8.2 (2021): 1105-1116.
7. Komilova N.K., Muxammedova N.J. / Tanatogeografiyaning nazariy va amaliy masalalari/ Monografiya. – Navoiy: «Zebo prints», 2023. – 132 bet.
8. Komilova N., Ravshanov A., Muhammedova N. Tibbiyot geografiyasi va global salomatlik. T., 2018.
9. Saidakbarovich, Meliyev Muzaffar, and Berdiyev Gayratjon Hasanboyevich. "PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF EDUCATION OF ENVIRONMENTAL LITERACY OF SCHOOL STUDENTS." ResearchJet Journal of Analysis and Inventions 3.12 (2022): 134-139.